

MAPY GRUNTOWE

Bardzo ciekawy materiał stanowią mapy gruntów i lasów wchodzących w skład majątków biskupów przemyskich z lat 1843-1921.

Ponadto na wystawie zaprezentowano mapy tematyczne **gabloty 8 i 9** (mapa wyznaniowa części województwa lwowskiego z 1927 r., mapa okręgów wyborczych do Sejmu Ustawodawczego, projekt linii kolejowej Przemyśl-Dobromil z 1870 r., Disktrikt Krakau im Generalgouvernement – Die Verteilung der Rassen), plany Twierdzy Przemyśl z II połowy XIX wieku oraz plany miast (Przemyśl 1834-1942, Wiedeń, Budapeszt, Praga)

Przedstawione materiały stanowią zaledwie wycinek bogatych zbiorów kartograficznych przechowywanych w archiwum przemyskim.

Wybór materiałów: E. Laska
Scenariusz wystawy: E. Długosz, E. Laska, A.K. Mielnik
Opracowanie folderu: E. Laska, A.K. Mielnik

ZESPÓŁ HISTORII KARTOGRAFII INSTYTUTU HISTORII
NAUKI PAN

BIBLIOTEKA JAGIELLOŃSKA

NACZELNA DYREKCJA ARCHIWÓW PAŃSTWOWYCH

ARCHIWUM PAŃSTWOWE W PRZEMYŚLU

o r a z

CENTRALNE PAŃSTWOWE ARCHIWUM HISTORYCZNE

UKRAINY WE LWOWIE

ZAPRASZAJĄ

NA OTWARCIE WYSTAWY

ZBIORY

KARTOGRAFICZNE

W ZASOBIE

ARCHIWUM PAŃSTWOWEGO

W PRZEMYŚLU

*Ekspozycja czynna będzie w dniach
od 28 września do 28 października 2001 r.
w godz. od 9⁰⁰ do 14⁰⁰ w sali wystawowej
Archiwum Państwowego w Przemyślu,
ul. Lelewela 4, I p.*

WYSTAWA

Archiwalny zasób kartograficzny stanowią – w ramach ustalonego w obowiązujących przepisach prawnych pojęcia państwowego zasobu archiwalnego – przechowywane w archiwach mapy oraz projekty i rysunki techniczne powstałe przed 1944 r. bez względu na ich postać i technikę wykonania.

Mapy i plany w zbiorach Archiwum Państwowego w Przemyślu znajdują się w kilku zespołach archiwalnych. Pierwszy z nich to „**Archiwum geodezyjne**” 1844-1962 liczące 21 272 jednostki archiwalne (w tym 2548 map – 19 231 arkuszy). Zawiera ono materiały kartograficzne i opisowe. Najcenniejsze z nich to mapy katastru austriackiego tzw. „stałego” dla miejscowości znajdujących się na terenie byłej Galicji Środkowej i niewielkie ilości dla miejscowości byłej Galicji Wschodniej. Większość map i operatów została wytworzona w latach 1844-1854. Pomiar katastralny przeprowadzono według gmin. Dla każdej tzw. gminy katastralnej sporządzono osobną mapę osobny operat pomiarowy. W skład części kartograficznej wchodziły: mapa katastralna będąca podstawą prowadzenia ewidencji podatku gruntowego, szkice indykacyjne do wykonania polowych prac pomiarowych związanych ze zmianami powstałymi na gruncie oraz manualia pierwotnych szkiców polowych. Wśród zachowanych map należy wyróżnić oryginalne zwane też ewidencyjnymi oraz szkice indykacyjne, które są kopią mapy oryginalnej, służące do przeprowadzenia dochodzenia celem sprawdzenia nazwiska właścicieli gruntów, zmian w uprawie itp.

Mapy katastralne tworzą bardzo cenne źródła historyczne służące do poznania historii wsi i miast w II połowie XIX wieku. Informują o zabudowie wiejskiej i miejskiej, urządzeniach przemysłowych i wodnych (mostach, śluzach, jazach, tamach, młynach, wiatrakach) oraz starych nazwach traktów, ulic czy placów. Dostarczają przede wszystkim materiałów dotyczących struktury gospodarstw rolnych. Nazwy niw, lasów, przysiółków a także potoków są ciekawymi informacjami nie tylko dla historyków, ale też dla filologów, onomastyków itp.

Drugim dużym zespołem, w którym gromadzone są materiały kartograficzne jest „**Zbiór map w zasobie Archiwum Państwowego w Przemyślu**”. Zespół ten znajduje się obecnie w opracowaniu. Liczy około kilka tysięcy arkuszy map z XVIII-XX wieku. Znajdują się tu m.in. wojskowe mapy topograficzne pochodzące z przełomu XIX i XX wieku. Są to mapy przede wszystkim austro-węgierskie, niemieckie i rosyjskie. Pokazną grupę stanowią arkusze obejmujące

Galicję wykonane w skalach 1:75 000 i 1:200 000. Arkusze mapy tzw. specjalnej wydawane były od roku 1873 jako mapy jednobarwne. Rzeźbę terenu przedstawiono na niej metodą kreskową dzięki której osiągnięto doskonały efekt plastyczny terenów górskich. Dużą wartość przedstawia wykonane bardzo poprawnie nazewnictwo mapy. Tzw. mapa generalna (Generalkarte von Mitteleurope) w skali 1:200 000 wykonywana była od 1872 r. Arkusze map wykonane zostały w 4 kolorach: czarny przedstawiający sytuację, brązowy – teren (przedstawiony kreskami) niebieski – wody, zielony – lasy. Mapy te posiadają bogatą treść. Oprócz sekcji map obejmujących teren dawnej Galicji w zbiorze znajdują się także pojedyncze sekcje terenów byłego Królestwa Polskiego, zachodniej części Rosji oraz tereny północno-wschodnich Węgier, niektórych prowincji (krajów koronnych) cesarstwa austriackiego (Litawii i Zaliławii) a także sekcje niemieckie w skali 1:100 000 obejmujące tereny byłych Prus Wschodnich. Arkusze map przedstawiające obszar Galicji pochodzą z lat 1878-1917.

W zbiorze znajdują się także 2 mapy w skali 1:25 000. Jedna z nich ilustruje fragment manewrów wojskowych z 12 września 1896 r. przeprowadzonych na północno-zachodnim odcinku twierdzy przemyskiej.

Wojskowe mapy topograficzne stanowią bardzo cenną pomoc dla badaczy dziejów. Informacje zgromadzone na tych mapach mówią nie tylko o rzeźbie terenu, starej zabudowie miast i wsi starych korytach rzek, masywach leśnych, drogach i dawnych twierdzach. Są nawet obecnie bardzo przydatne dla turystów zwiedzających dawną Galicję. Dają pełniejszy obraz rozwoju i wielokulturowości tych interesujących terenów. W zespole tym znajduje się spora liczba map z terenu Galicji (administracyjne, komunikacyjne).

Bardzo interesujące materiały zawiera zespół archiwalny „**Zbiór planów z terenu miasta Przemyśla i powiatu przemyskiego**”. Na szczególną uwagę zasługuje tu plan miasta Przemyśla wykonany przez Gustawa Oliwę w 1834 r., na którym przedstawił nie tylko stare miasto, ale i przedmieścia. W zespole znajdują się także m.in. plan rynku przemyskiego z 1871 r., plan niemieckiego cmentarza wojskowego z I wojny światowej (1918 r.), plan cmentarza wojskowego na Zasanii (1943 r.), plany kanalizacji miasta Przemyśla z 1919 r., plan koszar piechoty przy ul. Słowackiego (1939-1944).

W zespole „**Zbiór planów spoza Przemyśla**” znajduje się kilkadziesiąt planów miast z różnych stron świata z początku i połowy XX wieku.

Spora liczba map występuje także w zespołach: *Dyrekcja Lasów Państwowych Okręgu Rzeszowskiego w Tarno-*

wie, Okręgowy Zarząd Lasów Państwowych w Przemyślu oraz Lasy państwowe i prywatne – zbiór planów gospodarczych (1894-1954). Mapy z tego zespołu dotyczą przede wszystkim zagospodarowania lasów (mapy przeglądowe drzewostanów, cięć, zalesień, siedlisk i melioracji, wyrębów) będące uzupełnieniem dokumentacji aktowej

Na wystawie przedstawiono wybrane mapy i plany z zasobu Archiwum Państwowego w Przemyślu XVIII-XX wieku.

Większość prac to owoc edytorskich zabiegów wydawnictw obcych.

WIEK XVIII

Na **tablicy 1** zaprezentowano najciekawsze i najefektowniejsze mapy osiemnastowieczne niemieckich kartografów Tobiasa Conrada Lottera z Augsburga i Johana Baptysty Homanna z Norymbergii. Przystawiają m.in. Królestwo Czech, Księstwo Lotaryngii, Palatynat Bawarii.

W **gablocie 1** natomiast pokazany został atlas wydany w Amsterdamie w 1730 r.

WIEK XIX

Jednym z ciekawszych egzemplarzy z tego okresu są: „*Neueste Post und General Karte von Europa...*” z 1807 r., 5 arkuszy mapy Josepha Marxa Freiherrna von Liechtenster-na 1807-1809 (**w gablocie 2**), *Ost und West Galizien nach den neuesten Beobachtungen* z początku XIX wieku, czy też *Das Königreich Böhmen* z 1850 r.

Mapy przedstawiające teren Galicji (Galizien und Nordost-Ungarn, Mapa dróg bitych, żelaznych i wodnych Galicji i Bukowiny, Übersichtskarter der k.k. österreichischen Staatbahnen und der im Staatsbetriebe befindlichen Privatbahnen) umieszczono na **tablicy 3** i w **gablocie 4**.

Na **tablicy 4** i w **gablotach 5 i 6** zaprezentowano przykładowe materiały z Katastru Galicyjskiego (Krasiczyn i Przemyśl 1852 r.) – mapy szkice indykacyjne i operaty (alfabetyczny spis ludności, szkice polowe, protokoły parcel gruntowych i budowlanych, protokoły obliczeniowe).

WIEK XX

Na **tablicy 5** pokazano przykładowe wojskowe mapy topograficzne austriackie i pruskie z przełomu XIX/XX wieku. Natomiast na **tablicy 6** zamieszczono kilka map obrazujących przebieg działań wojennych z okresu I wojny światowej.